

รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยชุมชนมุสลิม กรณีศึกษา ชุมชนบ้านยายม่อม อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด

THE ECO-MUSEUM MODEL FOR MUSLIM COMMUNITY-BASED HEALTH TOURISM: A CASE STUDY ON YAIMOM COMMUNITY, LAEM-NGOP DISTRICT, TRAT PROVINCE

ณิศิรา กายราศ / NISIRA KAYARAS

สาขาวิชาการท่องเที่ยว โรงเรียนการท่องเที่ยวและการบริการ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
SCHOOL OF TOURISM AND HOSPITALITY MANAGEMENT SUAN DUSIT UNIVERSITY

Received: May 15, 2017
Revised: October 1, 2017
Accepted: October 6, 2017

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก เพื่อศึกษากระบวนการขับเคลื่อนนิเวศพิพิธภัณฑในชุมชนบ้านยายม่อม ประการที่สอง เพื่อค้นหาศักยภาพชุมชนในการนำทุนนิเวศมาต่อยอดเป็นกิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และประการสุดท้าย เพื่อสังเคราะห์ประสบการณ์ของนิเวศพิพิธภัณฑบ้านยายม่อม และพัฒนาเป็นต้นแบบนิเวศพิพิธภัณฑเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยชุมชนมุสลิม เพื่อที่จะตอบเป้าประสงค์ทั้งสามประการ งานชิ้นนี้อาศัยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ 3 วิธี ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัยหลักมีดังต่อไปนี้ ประการแรก ตัวแสดงหลักในการขับเคลื่อนนิเวศพิพิธภัณฑคือกลุ่มสตรีและเยาวชนกลุ่มคนเหล่านี้ได้อาศัยทรัพยากรสำคัญในชุมชน ทั้งทุนนิเวศสิ่งแวดล้อม นิเวศสังคม และนิเวศวัฒนธรรมที่มามีต่อยอดเป็นกิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่สอดคล้องกับหลักการปฏิบัติแบบอิสลาม ประการที่สอง นิเวศพิพิธภัณฑเอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการต่อยอดใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ทรัพยากรทางนิเวศของชุมชน และการแก้ปัญหาต่างๆของชุมชน อาทิ ปัญหาการเสื่อมลงของทรัพยากรนิเวศ และความยากลำบากทางเศรษฐกิจ ในระยะยาว นิเวศพิพิธภัณฑมีศักยภาพที่จะเกื้อหนุนให้เกิดการเพิ่มบทบาทของสตรีและเยาวชนอีกด้วย ประการที่สาม นิเวศพิพิธภัณฑชุมชนบ้านยายม่อมมีคุณลักษณะสำคัญบางประการที่แตกต่างจากต้นแบบนิเวศพิพิธภัณฑในที่อื่นๆ โดยแทนที่จะมุ่งเน้นเป้าประสงค์ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรเชิงนิเวศ หรือการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในเชิงเศรษฐกิจ ชุมชนยายม่อมได้เลือกใช้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเพื่อเป็นแนวทางในการแสวงหาสมดุลระหว่างวัตถุประสงค์ทั้งสองด้าน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ชุมชนได้ประยุกต์ใช้แนวคิดนิเวศพิพิธภัณฑให้เหมาะสมกับลักษณะความท้าทายเฉพาะที่ชุมชนเผชิญอยู่ ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความยืดหยุ่นในการใช้นิเวศพิพิธภัณฑเพื่อตอบสนองต่อความท้าทายเชิงนิเวศในลักษณะต่างๆภายใต้บริบททางสังคมศาสนาที่แตกต่าง

คำสำคัญ: นิเวศพิพิธภัณฑ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ชุมชนมุสลิม จังหวัดตราด

Abstract

This research has 3 objectives: firstly, to study the process behind the establishment of the eco-museum in the Yaimom community; secondly, to explore the community's capability in developing the health tourism services and products based on the ecological capitals; lastly to synthesize the experience of the Yaimom eco-museum and develop into the eco-museum model for Muslim community-based

health tourism. In order to achieve these objectives, this work applies 3 qualitative research methods, namely participant observations, in-depth interviews and focus group.

The main findings are as follows. First, the key actors behind the formation of the eco-museum are a group of women and youth in the community. They utilize various community's ecological resources, be they natural, social and cultural, to develop the health tourism services and products in conformity with the Islamic practices. Second, the eco-museum development enables the community to improve its capability in utilizing and conserving the community's ecological resources, and solving the community's problems such as deterioration of the ecological resources and economic hardship. In the long run, the eco-museum can potentially contribute to the empowerment of the women and youth. Third, the experience of the Yaimom eco-museum reflects the distinct characteristics from other models of eco-museums. Instead of solely focusing on conservation of the ecological resources or utilization of resources for economic purpose, the Yaimom community makes aptly use of the health tourism as a way to find the balance between these two objectives. In another words, it tailors the eco-museum concept to fit in the specific problems faced by the community. This, in turn, demonstrates the flexibility of using eco-museum to tackle different ecological challenges under different socio-religious contexts.

Keywords: Eco-museum, Health Tourism, Muslim community, Trat Province

บทนำ

ชุมชนบ้านยายม่อม อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด เป็นกรณีศึกษาการนำนิเวศพิพิธภัณฑมาประยุกต์ใช้กับชุมชนมุสลิมในสังคมไทย พื้นที่ดังกล่าวมีคุณลักษณะสำคัญหลากหลายประการ ในแง่ของระบบนิเวศทางธรรมชาติมีความโดดเด่นในมรดกนิเวศเขตชายฝั่งและหาดทรายดำ ซึ่งมีแห่งเดียวในประเทศไทย ในแง่ของนิเวศวัฒนธรรม ชาวชุมชนบ้านยายม่อมเป็นผู้สืบเชื้อสายของ “แขกจาม” ทำให้มีวิถีปฏิบัติ และภูมิปัญญาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ทั้งด้านอาหาร ชีวิตความเป็นอยู่ และความรู้ด้านการดูแลสุขภาพ แม้ว่าจะมีรากฐานที่ร่ำรวยจากมรดกทางนิเวศธรรมชาติ และวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมามีชุมชนบ้านยายม่อมต้องเผชิญกับความท้าทายนานัปการ ที่สำคัญ อาทิ ปัญหาสุขภาพจากการระบาดของไข้เลือดออก และปัญหาผู้สูงอายุที่เป็นผู้ป่วยติดเตียง ปัญหาเศรษฐกิจท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับทรัพยากรท้องถิ่นที่ถูกทำลายทั้งจากการที่น้ำทะเลกัดเซาะชายฝั่ง การลักลอบทำประมงผิดกฎหมาย ข้อพิพาทกับภาครัฐเรื่องสิทธิการใช้ทรัพยากรในพื้นที่หาดทรายดำ และการไม่มีงานทำในหมู่เด็ก สตรี และผู้สูงอายุ (มารีนี วิริญโท, 2559) เป็นต้น

ที่ผ่านมามีความพยายามในการแก้ไขปัญหาของชุมชนมักจะประสบกับความล้มเหลว ตัวอย่างเช่น

ความพยายามในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของคนในชุมชน โดยกลุ่มสตรีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านที่รณรงค์ให้คนในชุมชนร่วมกันปลูกป่าและกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุง โดยเฉพาะกะลามะพร้าว และนำมาเผาเป็นถ่านกะลาสร้างรายได้เสริมให้ผู้สูงอายุของคนในชุมชน แต่ความพยายามดังกล่าวค่อนข้างล้มเหลว เนื่องจากยังขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและหน่วยงานภายนอก (มารีนี วิริญโท, 2559) เป็นต้น ขณะเดียวกันมาตรการและการสนับสนุนจากภาครัฐเองก็มักจะเข้าไม่ถึงชุมชนบ้านยายม่อม ดังเช่นนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดตราด ซึ่งมักจะให้ความสำคัญกับผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวรายใหญ่บริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลและหมู่เกาะเป็นหลัก หรือนโยบายสนับสนุนให้ประเทศไทยเป็น “จุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวมุสลิม” (Muslim Friendly Destination) ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ที่มักจะมุ่งเน้นไปที่เมืองท่องเที่ยวขนาดใหญ่ทางภาคใต้เช่น ภูเก็ต กระบี่ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2558) ในทำนองเดียวกันจากการศึกษา นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของรัฐจากงานวิจัยของ พรพฐ รูปจำลอง (2552 : 4) ได้ชี้ให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงนโยบาย โดยเฉพาะกลุ่มชุมชน และผู้ประกอบการรายย่อย ที่ยังขาดการเสริมพลังและศักยภาพการแข่งขันในธุรกิจ อีกทั้งยังขาดการเข้าถึงการสนับสนุนด้าน

การพัฒนาวัฒนธรรมผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ภายใต้บริบทดังกล่าว งานวิจัยนี้จะนำแนวคิด นิเวศพิพิธภัณฑ (eco-museum) มาให้ชุมชนได้ทดลองนำมาปฏิบัติ เพื่อแก้ไขปัญหาสุขภาพและเศรษฐกิจท้องถิ่นที่ผ่านมานับตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1970 แนวคิดดังกล่าวได้ถูกใช้อย่างกว้างขวางในหลากหลายประเทศ เพื่อแก้ปัญหาในลักษณะต่างๆ ทั้งการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชนพื้นถิ่น การสงวนรักษาสิ่งแวดล้อม และการฟื้นฟูเศรษฐกิจ เป็นต้น (ณิศรา กายราศ, 2557 : 24) ในกรณีของประเทศไทยเอง ที่ผ่านมามีนิเวศพิพิธภัณฑมาใช้เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2550 เพื่อสงวนรักษาพื้นที่ป่าชายเลนในอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ภายใต้ชื่อ “พิพิธภัณฑนิเวศป่าชายเลนบางปะกง” (Chareonwongsa, 2007 : 10) ต่อมา พ.ศ.2557 ผู้วิจัยได้พัฒนานิเวศพิพิธภัณฑรูปแบบใหม่เพื่อให้ชุมชนมีบทบาทนำในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจากกรณีศึกษาชุมชนบ้านช้างตุง อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด เพื่อแก้ไขปัญหาทรัพยากรนิเวศวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ของ-ซัมเรซึ่งได้รับผลกระทบจากนโยบายพัฒนาอุตสาหกรรมพลอยในอำเภอบ่อไร่ (ณิศรา กายราศ, 2560 : 133-150)

ในกรณีของชุมชนบ้านยายม่อม แม้ว่าหากพิจารณาโดยผิวเผินจะมีความคล้ายคลึงกับนิเวศพิพิธภัณฑอื่นๆ อย่างไรก็ตามหากพิจารณาในรายละเอียดจะเห็นได้ถึง ความแตกต่างหลายสำคัญหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแง่มุมทางศาสนา และชาติพันธุ์ ที่ผสมผสานเข้ากับ ความท้าทายใหม่ในการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว ในงานวิจัยนี้ต้องการตอบคำถามวิจัย 3 ข้อ ได้แก่ ประการแรก การขับเคลื่อนนิเวศพิพิธภัณฑในชุมชนมีกระบวนการอย่างไร ประการที่สอง ในกระบวนการขับเคลื่อนนิเวศพิพิธภัณฑ สามารถทำให้คนในชุมชนมองเห็นคุณค่าและศักยภาพของทุนนิเวศในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ เพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชนอย่างไร ประการต่อมา จากประสบการณ์การขับเคลื่อนนิเวศพิพิธภัณฑของชุมชนบ้านยายม่อมนำไปสู่การพัฒนา รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑที่มีคุณลักษณะอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการขับเคลื่อนนิเวศพิพิธภัณฑโดยชุมชนมุสลิมในพื้นที่ชุมชนบ้านยายม่อม อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด

2. เพื่อค้นหาศักยภาพชุมชนในการนำทุนนิเวศมาต่อยอดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่ไม่ขัดกับหลักศาสนาของศาสนาอิสลาม

3. เพื่อนำผลปฏิบัติการของชุมชนมาสังเคราะห์เป็นรูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑ

อุปกรณ์และวิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการก่อรูปของนิเวศพิพิธภัณฑโดยชุมชนมุสลิมบ้านยายม่อม ภายใต้กระบวนการดังกล่าว มีแง่มุมที่น่าสนใจหลายประการ โดยเฉพาะการให้ความหมายของชุมชนต่อมรดกนิเวศ มรดกวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภาครัฐเอกชน องค์กรศาสนา หน่วยงานการศึกษา และนักท่องเที่ยว เพื่อที่จะทำความเข้าใจแง่มุมสำคัญของปรากฏการณ์ ที่จะนำเสนอ 2 มิติ คือ ข้อมูลในแง่มุมเชิงพื้นที่ และแง่มุมเชิงประชากร

วิธีการที่ใช้ในการเก็บและรวบรวมข้อมูล คือ การสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย วิธีการเก็บข้อมูลทั้งสองแบบนี้มุ่งหวังเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยสองข้อแรก ได้แก่ กระบวนการก่อรูปนิเวศพิพิธภัณฑ และการค้นหาศักยภาพของชุมชน ขั้นตอนการเก็บข้อมูลจะเริ่มจากการจดบันทึกภาคสนาม การสัมภาษณ์ด้วยคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของชุมชน และกระบวนการพัฒนานิเวศพิพิธภัณฑบ้านยายม่อม รวมทั้งใช้วิธีสังเกตการณ์ในกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในขณะดำเนินการวิจัย นอกจากวิธีการทั้งสองแล้วยังใช้วิธีการจัดกิจกรรมระดมสมองให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนในพื้นที่ เพื่อค้นหาศักยภาพของชุมชนอีกด้วย ตัวอย่างของกิจกรรมลักษณะนี้อาจมี กิจกรรมปฐมนิเทศ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเด็กกับผู้ปกครองเกี่ยวกับคุณค่าของทรัพยากรนิเวศที่มีความสัมพันธ์กับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยปฏิบัติการภาคสนามเพื่อสำรวจทรัพยากรในพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม สำหรับวัตถุประสงค์ข้อที่สามที่เกี่ยวข้องกับการสังเคราะห์รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑจากประสบการณ์ของชุมชนบ้านยายม่อมนั้น ผู้วิจัยจะใช้วิธี MACDAB ที่ปัจจุบันมักจะใช้เป็นเกณฑ์วัดคุณสมบัตินิเวศพิพิธภัณฑอย่างกว้างขวางทั่วโลก (ดูรายละเอียดในตารางที่ 2)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษากระบวนการขับเคลื่อนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม จากการวิจัยพบว่ามี 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การจัดตั้งคณะกรรมการ ภาระงานระหว่างคนสามวัย ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มเด็ก เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการสืบทอดคุณธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนบริหารจัดการพื้นที่ คณะทำงานกำหนดให้อาคารศูนย์ศาลาลที่ตั้งอยู่หน้ามัสยิดนูรุลกาติม เป็นอาคารนิเวศพิพิธภัณฑสถานศูนย์กลาง จัดแสดงป้ายนิทรรศการ อีกทั้ง เป็นพื้นที่สำหรับจัดประชุม การฝึกอบรม ซึ่งชุมชนได้สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก ในส่วนของพื้นที่เชื่อมโยงในการจัดกิจกรรม โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่ 1) พื้นที่นิเวศควบคุมพิเศษ อยู่ในบริเวณพื้นที่บ่อทรายดำบำบัดซึ่งตั้งอยู่สุดปลายถนนบ้านหัวสวน เป็นที่เก็บรักษามรดกนิเวศหายากและควบคุมปริมาณการนำออกมาใช้ 2) พื้นที่นิเวศวัฒนธรรม กำหนดให้บ้านของครูภูมิปัญญาเป็นพื้นที่ทำกิจกรรม มุ่งเน้นการนำทรัพยากรนิเวศในท้องถิ่นที่มีคุณค่าด้านการดูแลรักษาสุขภาพ 3) พื้นที่นิเวศประวัติศาสตร์ กำหนดให้บริเวณหินยายม่อมจัดกิจกรรมเล่าประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนแบบมุขปาฐะ โดยครูภูมิปัญญาและเยาวชนในพื้นที่ผลัดเปลี่ยนกันถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ผู้มาเยือน 4) พื้นที่ธนาคารสีเขียว กำหนดให้บ้านของคณะกรรมการกลุ่มกองทุนฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรบ้านยายม่อม เป็นที่แลกเปลี่ยนฐานทรัพยากรโดยนำรายได้ส่วนหนึ่งจากการท่องเที่ยว มารับซื้อพันธุ์พืชและสัตว์น้ำให้นักท่องเที่ยวทดแทนฐานทรัพยากรที่นำออกไปใช้อย่างหมุนเวียน 5) พื้นที่นิเวศอุตสาหกรรมที่เชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกเพื่อแลกเปลี่ยนวัตถุดิบ

ขั้นตอนที่ 3 การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในกระบวนการก่อตั้งนิเวศพิพิธภัณฑสถานยายม่อม มีการจัดอบรมเพื่อเสริมสร้างพลังชุมชนให้มีศักยภาพพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ 6 กิจกรรม ได้แก่

- 1) กิจกรรมเวทีเยาวชนสืบสานมรดกท้องถิ่น เพื่อสร้างความทรงจำร่วมกันระหว่างผู้ปกครองกับเยาวชนในพื้นที่
- 2) กิจกรรมปฐุ่ยาพาทำ เพื่อสำรวจฐานทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ และทำให้เกิดการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น

3) กิจกรรมอบรมทัศนศึกษาเพื่อสร้างความร่วมมือกับเทศบาลตำบลแหลมฉบัง ในการจัดหาผู้เชี่ยวชาญมาฝึกอบรมทักษะการวาดแผนไทยให้แก่กลุ่มเยาวชนและผู้สนใจสอดคล้องกับข้อเสนอแนะในงานวิจัยของจาระไนไชโยธา (2557 : 29) เกี่ยวกับการจัดการพิพิธภัณฑสถานว่าควรจัดอบรมเด็กๆ ให้เป็นมัคคุเทศก์น้อยในการนำชมหรือดำเนินกิจกรรมเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้พิพิธภัณฑสถานมีชีวิตและน่าสนใจมากขึ้น

4) กิจกรรมอบรมการทำผลิตภัณฑ์สปา ผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้จากการประดิษฐ์สบู่ฟองฟูสูตรทรายดำลาวามาถ่ายทอดให้กลุ่มอาสาสมัครสามารถผลิตเป็นสินค้าสปา เพื่อใช้ในกิจกรรมวาริบำบัด

5) กิจกรรมอบรมการแปรรูปอาหารทะเล เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับสำนักงานกองทุนฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรจังหวัดตราดสนับสนุนกลุ่มผู้สูงอายุและเรือประมงมืออาชีพเสริม

ขั้นตอนที่ 4 การกำหนดแนวทางปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายของนิเวศพิพิธภัณฑสถานยายม่อมคือ กลุ่มมุสลิมในพื้นที่ กลุ่มนักท่องเที่ยวต่างศาสนา กลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องการดูแลสุขภาพด้วยวิถีการธรรมชาติบำบัด และกลุ่มหน่วยงานต่างๆที่ต้องการศึกษาดูงาน อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นการป้องกันผลกระทบจากการท่องเที่ยว ทางกลุ่มฯได้กำหนดแนวทางปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว ดังนี้

ข้อที่ 1 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมต้องแต่งตัวให้เรียบร้อยโดยยินยอมเปลี่ยนชุดผ้าคลุมฮิญาบ ตามที่ชุมชนจัดทำให้และเมื่อใช้เสร็จแล้วต้องนำส่งคืน หากทำชำรุดหรือสูญหายต้องเสียค่าปรับตามอัตราที่กำหนด

ข้อที่ 2 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมต้องจอดรถไว้ที่มีสียดินูรุลกาติม และยินยอมใช้บริการรถเลดีเล็งเจอร์เที่ยวชมตามจุดที่ชุมชนกำหนด เพื่อช่วยลดมลพิษจากการท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชุมชนโดยรวม

ข้อที่ 3 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมต้องไม่นำสุนัข สุรกายาเสพติด สิ่งอบายมุข เข้ามาภายในชุมชน

ข้อที่ 4 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมยินยอมให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขหมู่บ้านตรวจความพร้อมของร่างกายก่อนเข้ารับบริการ

ข้อที่ 5 ทางกลุ่มนิเวศพิพิธภัณฑสถานขอสงวนสิทธิ์การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมโดยมีต้องแจ้งให้ทราบล่วงหน้า

ข้อที่ 6 สงวนสิทธิการให้บริการระจอบ
สมุนไพรเฉพาะสตรีเท่านั้น

ข้อที่ 7 งดจัดกิจกรรมท่องเที่ยวช่วงเดือนรอมฎอน
วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อค้นหาศักยภาพของชุมชน
และนำทุนนิเวศมาต่อยอดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ
ที่ไม่ขัดกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม จากการประชุม
กลุ่มย่อย และจัดกิจกรรมระดมสมองเพื่อให้ชุมชนค้นหาฐาน
ทรัพยากรเชิงนิเวศ และศักยภาพที่ซ่อนเร้นของชุมชน ก่อน
นำไปใช้ในการออกแบบกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยว ผลจาก
การประชุมกลุ่มพบว่าชุมชนบ้านยายม่อมมีการแบ่งศักยภาพ
ของฐานทรัพยากรออกเป็น 2 ด้าน ด้านแรก ฐาน
ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วไม่หมดสิ้น ได้แก่ ทรายดำ ซึ่งมี
ศักยภาพในการนำมาใช้บำบัดรักษาอาการปวดเมื่อยและใช้
เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจ แต่ที่ผ่านมาชุมชนมีข้อจำกัด
เนื่องจากในพื้นที่บริเวณหาดทรายดำเป็นพื้นที่ที่ทับซ้อนกับ
เขตป่าสงวน ชุมชนจึงมีข้อจำกัดไม่สามารถนำทรายดำออก
มาใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ได้ อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังได้รับ

สิทธิในการดูแลพื้นที่ซึ่งเคยเป็นบะแล (มัสยิดชั่วคราว) ดังนั้น
ชุมชนจึงกำหนดให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นสถานที่จัดกิจกรรม
ทรายดำบำบัด ทั้งนี้ มีเป้าหมายเพื่อสร้างความทรงจำ
ร่วมกันเกี่ยวกับวิถีชีวิตในอดีตและอนุรักษ์พื้นที่ซึ่งมีคุณค่าทาง
จิตวิญญาณ ด้านที่สอง ฐานทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถ
สร้างทดแทนได้ ได้แก่ ทรัพยากรประมง ซึ่งมีศักยภาพการนำ
มาใช้บริโภคภายในครัวเรือนและพัฒนาต่อยอดเชิงพาณิชย์
โดยการทำอาหารทะเลแปรรูป และทรัพยากรเกษตร ได้แก่
เฮนนำ ลำมะงา อุดรจ ฟื้นฟูกรีก ซึ่งชุมชนนำมาใช้ประโยชน์
ภายในครัวเรือนแต่ยังขาดการต่อยอดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่
นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ (ดูตารางที่ 1)
ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าชุมชนยายม่อมมีฐานทรัพยากรที่น่าสนใจ
จำนวนมาก อีกทั้งยังมีมรดกทางภูมิปัญญาที่จะนำทรัพยากร
เหล่านี้มาใช้ประโยชน์ ซึ่งนับเป็นศักยภาพซ่อนเร้นที่สำคัญ
ของชุมชน อย่างไรก็ตามที่ผ่านมาการใช้ประโยชน์ยังค่อนข้าง
จำกัดแคในชีวิตประจำวัน ยังขาดแนวทางที่จะนำทรัพยากร
และภูมิปัญญาเหล่านี้มาต่อยอดในเชิงพาณิชย์

ตารางที่ 1 ฐานทรัพยากรและศักยภาพในการนำไปใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยชุมชน

ประเภทของฐานทรัพยากร	ทรัพยากร	ศักยภาพในการนำไปใช้ประโยชน์	กิจกรรม
1. ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้ว ไม่หมดสิ้น	ทรายดำ	ใช้ในชีวิตประจำวันและเชิงพาณิชย์ ใช้ประกอบศาสนกิจ	ทรายดำบำบัด
2. ทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถ สร้างทดแทนขึ้นใหม่ได้	ประมง	ใช้ในชีวิตประจำวันและเชิงพาณิชย์	ปูปลาหมักและ อาหารทะเลสดและแปรรูป
	ต้นเฮนนำ	ใช้ในชีวิตประจำวันและเชิงพาณิชย์	ย้อมผมและเล็บ
	ต้นลำมะงา	ใช้ในชีวิตประจำวันและเชิงพาณิชย์	บำบัดโรคผิวหนัง
	ต้นอุดรจ	ใช้ในชีวิตประจำวันและเชิงพาณิชย์	อยู่ไฟสำหรับ สตรีหลังคลอด
	ฟื้นฟูกรีก (ลูกซัด)	ใช้ในชีวิตประจำวันและเชิงพาณิชย์	ปรุงอาหาร บำบัดโรคผิวหนัง บำบัดริดสีดวง
มะพร้าว	เชิงพาณิชย์	ถ่านกะลา	

ที่มา: ณิชรา กายราศ. (2560). รูปแบบนิเวศพิภพเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านยายม่อม
อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด. หน้า 86. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.

ด้วยเหตุนี้ ในกระบวนการค้นหาศักยภาพชุมชน บ้านยายม่อม ผู้วิจัยได้ถ่ายทอดองค์ความรู้การนำทุนนิเวศที่ชุมชนมีอยู่มาพัฒนาต่อยอดเชิงพาณิชย์ โดยได้คัดเลือกทรัพยากรธรรมชาติ 7 อย่าง ตามหลักคำสอนของนปัมหมัด (ศอลาส ซัยฟูตติน อับดุลฮักก, 2552) มาพัฒนาเป็นกิจกรรม และสินค้าท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ ได้แก่ดังนี้

ฐานการเรียนรู้ 1 ทรายดำบำบัด ผู้วิจัยได้ถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ชุมชนในการประดิษฐ์สบู่น้ำมันพุทธรักษาเพื่อการทำวารีบำบัดบริเวณฝ้าเท้า กิจกรรมดังกล่าวช่วยสร้างรายได้เสริมให้เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ อีกทั้ง ชุมชนมีงบประมาณน้ำปะปาและการดูแลรักษาบ่อทรายดำบำบัด

ฐานการเรียนรู้ 2 ถ่านกะลาบำบัด ผู้วิจัยได้ถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ชุมชนในการผลิตถ่านกะลาสำหรับพอกหน้า กิจกรรมดังกล่าวสร้างมูลค่าเพิ่มให้ถ่านกะลาที่มีอยู่เดิม อีกทั้งช่วยลดจำนวนขยะในชุมชน

ฐานการเรียนรู้ 3 สำมะงาบำบัด ผู้วิจัยได้ถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ชุมชนในการผลิตโคลนพอกผิวผสมสำมะงา กิจกรรมดังกล่าวทำให้คนในชุมชนมองเห็นคุณค่าของต้นสำมะงาและนำมาใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์

ฐานการเรียนรู้ 4 อุดรูกาบำบัด ผู้วิจัยได้ถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ชุมชนในการประดิษฐ์สูบลมสมุนไพรหอมสดเพื่อใช้สำหรับอยู่ไฟด้วยสมุนไพรอุดรูกา ซึ่งปลอดภัยกว่าการใช้เข็มขัดรัดยาชุดในการอยู่ไฟแบบดั้งเดิม

ฐานการเรียนรู้ 5 พิณกรีกบำบัด ผู้วิจัยได้ถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ชุมชนในการทำวารีบำบัดร่างกายด้วยพิณกรีกโดยกลุ่มเรือประมงเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรือนำเที่ยวเส้นทางสืบสานตำนานหินยายม่อม กิจกรรมดังกล่าวช่วยให้กลุ่มประมงมีอาชีพเสริมในช่วงเวลาที่ทำประมงไม่ได้

ฐานการเรียนรู้ 6 เสน่นาบำบัด ผู้วิจัยได้ถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ชุมชนในการทำศิลปะบอดี้เพนท์ด้วยสีจากใบเส่นนา กิจกรรมดังกล่าวทำให้กลุ่มเยาวชนมีอาชีพเสริมและมีการนำเส่นนามาใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์

ฐานการเรียนรู้ 7 ธนาคาร์สีเขียว ชุมชนได้กำหนดภารกิจให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมปลูกพืชหรือแพร่พันธุ์สัตว์น้ำทดแทนฐานทรัพยากรที่นำออกมาใช้ในการท่องเที่ยว กิจกรรมดังกล่าวปลูกฝังการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อสังคม

ภาพที่ 1 ภาพนักท่องเที่ยวลองใส่ผ้าคลุมอัญญาเข้าร่วมกิจกรรมการหมกทรายดำบำบัดแบบมุสลิมเชื้อสายจาม
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2559

ภาพที่ 2 ภาพนักท่องเที่ยวร่วมกิจกรรมวารีบำบัดพร้อมกับกิจกรรมธนาคารสีเขียวช่วยชุมชนขยายพันธุ์สัตว์น้ำ
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2559

ภาพที่ 3 ภาพการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาการอบตัวสมุนไพรอุดรูกา (ใบ5ส้ม) ในสมุนไพรหอมสด
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2559

ในภาพรวมจะเห็นได้ว่าการระดมสมองและให้ชุมชนบ้านยายม่อมมีส่วนร่วมในการแสวงหาศักยภาพที่ซ่อนเร้นของชุมชน เพื่อนำไปสู่การออกแบบกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว นอกจากจะส่งผลให้ชุมชนสามารถนำเอาทรัพยากรทางธรรมชาติ และภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์แล้ว ยังส่งผลในทางอ้อมในการดึงศักยภาพที่ซ่อนเร้นของชุมชนในอีกด้านหนึ่งมาใช้ประโยชน์อีกด้วย

คือศักยภาพในด้านทรัพยากรมนุษย์ ที่ผ่านมาเด็ก สตรี และ ผู้สูงอายุในชุมชนมักจะมีบทบาทในทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้าง จำกัด แต่ด้วยกระบวนการออกแบบกิจกรรมเหล่านี้ ได้ดึงเอา ศักยภาพของกลุ่มคนดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ อีกทั้งยังสร้างความเชื่อมโยงให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างคนกลุ่ม ต่างๆในชุมชน ผลลัพธ์ที่ตามมานอกจากก่อให้เกิดการใช้ ประโยชน์ศักยภาพด้านทรัพยากรมนุษย์แล้ว ยังส่งผลต่อ การสืบทอดภูมิปัญญา ตำนานท้องถิ่น ทั้งยังสร้างความตระหนัก ในความสำคัญของทรัพยากรในพื้นที่ และความภาคภูมิใจ

ในท้องถิ่นของตนอีกด้วย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อนำผลปฏิบัติการของชุมชน มาสังเคราะห์เป็นรูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑเพื่อการท่องเที่ยว สุขภาพโดยชุมชน งานวิจัยนี้ได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ เกณฑ์การประเมินคุณสมบัตินิเวศพิพิธภัณฑโดยชุมชน 27 ข้อ ซึ่งผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับบริบท สังคมไทย โดยต่อยอดจากเกณฑ์ MACDAB 21 ข้อของนิเวศ พิพิธภัณฑต้นแบบในต่างประเทศ (ณิศรา กายราศ, 2560 : 133-150) มีการกำหนดระดับคะแนนเพื่อประเมินผล ดังนี้

ตารางที่ 2 เกณฑ์การวิเคราะห์คุณสมบัตินิเวศพิพิธภัณฑเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ระดับคะแนน	เกณฑ์การวิเคราะห์คุณสมบัตินิเวศพิพิธภัณฑโดยชุมชน
สอดคล้อง 1-13 ข้อ	ชุมชนมีลักษณะเป็นพิพิธภัณฑแบบเดิมไม่ใช่นิเวศพิพิธภัณฑ
สอดคล้อง 14-19 ข้อ	ชุมชนกำลังตื่นตัวต่อการพัฒนาแต่ยังขาดปัจจัยบางประการ ซึ่งมีโอกาสพัฒนาเป็นนิเวศพิพิธภัณฑที่สมบูรณ์แบบได้ในอนาคต
สอดคล้อง 20-27 ข้อ	ชุมชนมีศักยภาพเป็นนิเวศพิพิธภัณฑโดยชุมชนที่สมบูรณ์แบบ สามารถพึ่งพาตนเอง และมีภูมิคุ้มกันผลกระทบจากการท่องเที่ยว

ที่มา: ณิศรา กายราศ. (2560). รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านยายม่อม อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด. หน้า 53. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.

ตารางที่ 3 เกณฑ์การประเมินคุณสมบัติของนิเวศพิพิธภัณฑโดยชุมชน

ข้อ	ตัวชี้วัดเกณฑ์การประเมินคุณสมบัติของนิเวศพิพิธภัณฑโดยชุมชน
1	มีการบริหารจัดการแบบเชื่อมโยงเครือข่ายในท้องถิ่น
2	มีระบบประชาสัมพันธ์ในการตัดสินใจและการจัดกิจกรรมต่างๆ ต้องผ่านมติเห็นชอบจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน ก่อนเริ่มดำเนินงาน
3	มีการวางแผนจัดกิจกรรมเพื่อใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือพัฒนาและแก้ไขปัญหาโดยชุมชนมีบทบาทนำในการบริหารจัดการ
4	มีการบริหารจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ เพื่อสงวนรักษาควบคู่กับการนำออกไปใช้เพื่อการบริโภคโดยมีการกำหนดเงื่อนไขและขีดการรองรับ
5	มีการเปิดโอกาสให้กลุ่มคนผู้ด้อยโอกาส อาทิ คนพิการ เด็ก ผู้สูงอายุ ศิลปินพื้นบ้าน ฯลฯ เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดการเรียนรู้ในกิจกรรมต่างๆ
6	มีเป้าหมายในการทำงานร่วมกันด้วยจิตอาสา เพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาในท้องถิ่น
7	มีการนำเสนออัตลักษณ์นิเวศภูมิปัญญาที่ช่วยชุมชนแก้ไขปัญหาในแต่ละพื้นที่

ข้อ	ตัวชี้วัดเกณฑ์การประเมินคุณสมบัติของนิเวศพิพิธภัณฑน์โดยชุมชน
8	มีการเชื่อมโยงความหลากหลายของอัตลักษณ์พื้นที่โดยแบ่งเขตตามภูมิศาสตร์สังคมได้แก่ พื้นที่ในอาคาร พื้นที่กลางแจ้ง พื้นที่ควบคุมฝ้าระวัง และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์
9	มีการสร้างคุณค่าและภาพลักษณ์ใหม่ให้พื้นที่ เช่น การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตของคนในปัจจุบัน
10	มีการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงพื้นที่ธนาคารสีเขียวร่วมกับบ้าน วัด โรงเรียน โรงงาน สถานที่ราชการ ฯลฯ โดยมีนิเวศพิพิธภัณฑน์เป็นศูนย์กลางในการเก็บรวบรวมองค์ความรู้ในท้องถิ่น ทั้งที่เป็นแบบลายลักษณ์อักษรและแบบมุขปาฐะ
11	มีการปลูกฝังแนวคิดการเก็บสะสม สงวนรักษา การนำไปใช้โดยคำนึงถึงขีดการรองรับและทดแทนฐานทรัพยากรที่นำออกไปใช้
12	มีการบูรณาการพื้นที่ในการจัดการเรียนรู้คุณค่าของนิเวศสิ่งแวดล้อม
13	มีการนำนิเวศภูมิปัญญามาใช้ช่วยแก้ไขปัญหาในชุมชนแบบพึ่งตนเองได้
14	มีการวางแผนเพื่อพัฒนาและหาทางรับมือกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต
15	มีการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับนิเวศภูมิปัญญาที่ช่วยให้คนในอดีตและปัจจุบันสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมในอนาคต
16	มีการส่งเสริมการทำงานร่วมกันของคน 3 วัย ในการสืบค้น เก็บสะสม และถ่ายทอดมรดกนิเวศภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น รวมทั้ง ปลูกฝังจิตสำนึกสาธารณะแก่คนในชุมชนและบุคคลภายนอกให้ร่วมกันสงวนรักษาและสืบสานต่อไปในอนาคต
17	มีการบูรณาการความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา เพื่อจัดทำองค์ความรู้ที่เป็นลายลักษณ์อักษรและส่งเสริมชุมชนให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและนิเวศภูมิปัญญา
18	มีการนำเสนออัตลักษณ์ของมรดกนิเวศที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น
19	มีการอธิบายเกี่ยวกับเป้าหมายการจัดการเรียนรู้ที่สะท้อนให้เห็นความพยายามของชุมชนในการใช้นิเวศภูมิปัญญาแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนในปัจจุบันและในอนาคต
20	มีการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม
21	มีการกำหนดภารกิจให้ผู้ชมมีส่วนร่วมบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม
22	มีบริการขนส่งสาธารณะที่ประหยัดพลังงานหรือใช้พลังงานทดแทนในการจัดการนำเที่ยว
23	มีการประสานการใช้ประโยชน์และแลกเปลี่ยนทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่
24	มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างคนในชุมชนกับผู้มาเยือนในการดูแลรักษาฟื้นฟู ควบคุม และทดแทนฐานทรัพยากรที่นำออกไปใช้ภายใต้กฎกติกาที่รับรู้ร่วมกัน
25	มีความตระหนักร่วมกันถึงการฝ้าระวัง และแผนรองรับภัยคุกคามต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม คุณภาพชีวิต สิทธิส่วนบุคคล และผลกระทบจากการท่องเที่ยว

ข้อ	ตัวชี้วัดเกณฑ์การประเมินคุณสมบัติของนิเวศพิพิธภัณฑสถานโดยชุมชน
26	มีการบริการที่คำนึงถึงการเลือกใช้วัสดุจากธรรมชาติที่ย่อยสลายง่ายหรือนำกลับมาใช้ใหม่และบริหารจัดการการใช้ฐานทรัพยากรธรรมชาติให้หลากหลายโดยหมุนเวียนตามฤดูกาล
27	มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับปัจจัยภายนอก อาทิ ผู้เชี่ยวชาญ ภาคธุรกิจ และหน่วยงานภาครัฐ ในการส่งเสริมกิจการชุมชน เช่น เงินทุน แรงงาน วัสดุดิบ เทคโนโลยี การตลาด และการประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

ที่มา: ณิชรา กายราศ. (2560). รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑสถานเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านยายม่อม อำเภอแหลมฉบัง จังหวัดตราด. หน้า 54-55. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.

จากตารางที่ 3 ผลปฏิบัติการของชุมชนบ้านยายม่อม มีความสอดคล้องกับเกณฑ์การประเมินคุณสมบัตินิเวศพิพิธภัณฑสถานโดยชุมชนทั้ง 27 ข้อ ซึ่งแสดงว่าชุมชนบ้านยายม่อมสามารถพัฒนาศักยภาพเพื่อก่อรูปนิเวศพิพิธภัณฑสถานได้แบบพึ่งพาตนเอง จากปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้เห็นถึงคุณค่าของนิเวศพิพิธภัณฑสถานหลายประการ ได้แก่

ประการแรก ทำให้เกิดการดำเนินงานร่วมกันระหว่างกลุ่มสตรีมุสลิมที่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านกับกรรมการมัสยิดในการกำหนดทิศทางการพัฒนา และการกำหนดเงื่อนไขการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชน ในอีกแง่มุมหนึ่งทางคณะกรรมการมัสยิดเห็นว่า นิเวศพิพิธภัณฑสถานเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวต่างศาสนาได้เข้ามาสัมผัสประสบการณ์การใช้ชีวิตแบบชาวมุสลิม และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม (ณรงค์ เจ๊ะเซ็น, 2559)

ประการที่ 2 นิเวศพิพิธภัณฑสถานสามารถสร้างคุณค่าใหม่ให้มัสยิดอันเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ได้กลายเป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์ซึ่งคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม เช่น ชุมชนบ้านยายม่อมเปิดพื้นที่ศาลาประชาคมหน้ามัสยิดนุรุลการิมให้เป็นสถานที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวและจัดนิทรรศการเกี่ยวกับวิถีชุมชน การพัฒนาพื้นที่บ่อทรายดำบำบัดบริเวณบะแล (มัสยิดชั่วคราว) เป็นต้น

ประการที่ 3 นิเวศพิพิธภัณฑสถานทำให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และทำให้คนในชุมชนตื่นตัวในการเก็บสะสมมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ชุมชนบ้านยายม่อมมีมัสยิดนุรุลการิมเป็นศูนย์กลางในการเก็บรวบรวมองค์ความรู้ในท้องถิ่น ทั้งที่เป็นแบบลายลักษณ์อักษรและแบบมุขปาฐะ โดยเชื่อมโยงเครือข่ายกับบ้านและโรงเรียนท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

ประการที่ 4 นิเวศพิพิธภัณฑสถานทำให้คนในชุมชนมอง

เห็นคุณค่าของฐานทรัพยากรที่มีอยู่ชุมชนบ้านยายม่อมมีการปลูกฝังแนวคิดการเก็บสะสม สงวนรักษา การนำไปใช้ โดยคำนึงถึงขีดการรองรับและทดแทนฐานทรัพยากรที่นำออกไปใช้ ซึ่งมีการสร้างเครือข่ายธนาคารสีเขียวตามบ้านเรือนเพื่อเก็บสะสมและจัดจำหน่ายพืชท้องถิ่นที่ใช้ในกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ อันเป็นแนวทางที่ทำให้การอนุรักษ์และการพัฒนาเป็นไปอย่างสมดุล

ประการที่ 5 นิเวศพิพิธภัณฑสถานทำให้คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านยายม่อมมีการกำหนดภารกิจให้ผู้ชมมีส่วนร่วมบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม เช่น เก็บขยะ การปลูกป่า หรือการแพร่พันธุ์สัตว์น้ำในท้องถิ่นในกิจกรรมธนาคารสีเขียว

ประการที่ 6 นิเวศพิพิธภัณฑสถานทำให้คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวตระหนักร่วมกันถึงการเฝ้าระวัง และแผนรองรับภัยคุกคามต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม คุณภาพชีวิต สิทธิส่วนบุคคล และผลกระทบจากการท่องเที่ยว เช่น การจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวในแต่ละฐานกิจกรรม การกำหนดเงื่อนไขให้นักท่องเที่ยวเพศหญิงที่เข้าร่วมกิจกรรมในพื้นที่มัสยิดต้องสวมใส่ผ้าคลุมฮิญาบ เป็นต้น

จากผลปฏิบัติการของชุมชนบ้านยายม่อม นำไปสู่การสังเคราะห์เป็นนิเวศพิพิธภัณฑสถานรูปแบบใหม่ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะ 4 ประการ ที่ทำให้นิเวศพิพิธภัณฑสถานก่อรูปโดยชุมชนมุสลิมมีความแตกต่างจากกรณีศึกษาที่ผ่านมา ดังนี้

ประการที่ 1 กำหนดพื้นที่มัสยิดเป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการนิเวศพิพิธภัณฑสถานเชื่อมโยงการทำกิจกรรมต่างๆ กับเครือข่ายสังคมท้องถิ่น จากกรณีศึกษาชุมชนบ้านยายม่อม แม้ว่าป่าชุมชนและที่อยู่อาศัยมีพื้นที่ทับซ้อนกับเขตป่าสงวนแห่งชาติ แต่มัสยิดมีอำนาจต่อรองกับภาครัฐเป็น

ผลสำเร็จเรื่องสิทธิชุมชนในการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรในพื้นที่ควบคุม ดังเห็นได้จากภาคีรัฐยินยอมให้ชุมชนสร้างบ่อทรายดำบำบัดเพราะเป็นที่ตั้งของบะแลมาแต่เดิม และมีการจัดสรรงบประมาณเพื่อสร้างทางเดินศึกษาธรรมชาติ เชื่อมโยงพื้นที่จากศูนย์การท่องเที่ยวหาดทรายดำ มายังบ่อทรายดำบำบัดซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ทับซ้อนกับที่อยู่อาศัยของชุมชน เป็นต้น

ประการที่ 2 คณะกรรมการมัสยิดและกลุ่มสตรีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านมีบทบาทนำในการกำหนดแนวทางพัฒนาที่ไม่ขัดกับหลักศาสนา และกำหนดข้อควรปฏิบัติในการเข้าร่วมกิจกรรมของนักท่องเที่ยว ในอีกแง่มุมหนึ่งสะท้อนให้เห็นสิทธิสตรีมุสลิมได้รับการยอมรับให้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองและการจัดการท่องเที่ยวอย่างเท่าเทียม

ประการที่ 3 การบริหารจัดการพื้นที่ในชุมชนบ้านยายม่อมมีความสลับซับซ้อนมากกว่าชุมชนอื่นๆ เนื่องจากนอกจากการแบ่งพื้นที่ตามภูมิศาสตร์สังคม ได้แก่ พื้นที่ในอาคาร พื้นที่กลางแจ้ง พื้นที่ควบคุมเฝ้าระวัง และพื้นที่ผลิต

อุตสาหกรรมในครัวเรือน ซึ่งมีการนำทุนนิเวศวัฒนธรรมมาใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์แล้ว ยังมีพื้นที่ในอีกลักษณะหนึ่งที่ต้องบริหารจัดการอย่างเข้าใจนั่นคือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

ประการที่ 4 ชุมชนมุสลิมค่อนข้างเคร่งครัดเกี่ยวกับการเปิดเผยใบหน้าต่อสาธารณะ ดังนั้นการจัดแสดงป้ายนิทรรศการซึ่งมีการเปิดเผยใบหน้าของบุคคล รวมทั้งการจัดกิจกรรมเพื่อให้ความบันเทิงแก่นักท่องเที่ยว ล้วนเป็นสิ่งที่ไม่สามารถกระทำได้เพราะขัดกับหลักศาสนา

สรุปและอภิปรายผล

จากการที่ชุมชนบ้านยายม่อมได้ใช้นิเวศพิพิธภัณฑสถานเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาภายในชุมชน โดยเฉพาะปัญหาเศรษฐกิจและสุขภาพ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่มในชุมชนที่มาร่วมมือกันระดมสมอง เพื่อทำความเข้าใจกับสภาพปัญหาของชุมชน และหาทางออกผ่านการใช้ศักยภาพที่มีอยู่ ทั้งในเชิงนิเวศ ภูมิปัญญา และทรัพยากรมนุษย์ ได้ส่งผลทำให้ตัวแบบนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อมมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างจากนิเวศพิพิธภัณฑสถานแบบในต่างประเทศ ดังนี้

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบรูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อมกับรูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑสถานแบบในต่างประเทศ

คุณลักษณะสำคัญ	นิเวศพิพิธภัณฑสถานแบบในยุโรป	นิเวศพิพิธภัณฑสถานในเอเชียตะวันออกเฉียง	นิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม
เป้าหมาย	<ul style="list-style-type: none"> - รักษาอัตลักษณ์ความดั้งเดิมของวิถีชีวิต/โบราณสถาน - ความทรงจำที่สร้างคุณค่าทางประวัติศาสตร์ - ตอบสนองนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ 	<ul style="list-style-type: none"> - การนำทุนวัฒนธรรมมาผลิตซ้ำเป็นสินค้า/บริการที่สร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจ - ตอบสนองนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร 	<ul style="list-style-type: none"> - แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสุขภาพในชุมชน - ตอบสนองนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ
การกำหนดพื้นที่จัดแสดง	<ul style="list-style-type: none"> - พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงโบราณสถานและพิพิธภัณฑสถานเฉพาะทาง 	<ul style="list-style-type: none"> - โรงงานเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในหลายหมู่บ้าน 	<ul style="list-style-type: none"> - มัสยิดเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในหมู่บ้าน
สิ่งที่นำเสนอ	<ul style="list-style-type: none"> - สถาปัตยกรรมดั้งเดิมวิถีชีวิตและภูมิปัญญาการผลิตแบบดั้งเดิม 	<ul style="list-style-type: none"> - ภูมิปัญญาการนำทุนนิเวศมาพัฒนาต่อยอดเป็นสินค้าวัฒนธรรมร่วมสมัย 	<ul style="list-style-type: none"> - ภูมิปัญญาการแพทย์แผนมุสลิมมาต่อยอดเชิงพาณิชย์

คุณลักษณะสำคัญ	นิเวศพิพิธภัณฑ์ต้นแบบ ในยุโรป	นิเวศพิพิธภัณฑ์ ในเอเชียตะวันออกเฉียง	นิเวศพิพิธภัณฑ์ บ้านยายม่อม
คุณค่าของ นิเวศพิพิธภัณฑ์	- สงวนรักษาและฟื้นฟูพื้นที่ ประวัติศาสตร์ วิถีดั้งเดิม และแหล่งนิเวศธรรมชาติ	- กระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น	- ทำให้คนในท้องถิ่นมองเห็น คุณค่าของทุนนิเวศ ที่อยู่ในหลักคำสอนศาสนา มาใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ และการเผยแพร่ศาสนา
บทบาทการมีส่วนร่วม ของฝ่ายต่างๆ ในกระบวนการ ขับเคลื่อน	ภาครัฐ นักวิชาการ คนในท้องถิ่น ผู้ชม	ภาครัฐ ผู้ประกอบการ คนในท้องถิ่น ผู้ชม	ผู้นำทางศาสนา อาสาสมัครสาธารณสุข ประจำหมู่บ้าน (อสม.) คนในท้องถิ่น ผู้ชม

ที่มา: ปรับปรุงจากฉัตรภา ภายภาค. (2559). รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านช้างขุน อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด. หน้า 135-136. ปรินท์งานพิมพ์ ศศ.ด.(ศิลปวัฒนธรรมวิจัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

จากตารางที่ 4 จะเห็นได้ว่าตัวแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อมมีคุณลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากนิเวศพิพิธภัณฑ์ต้นแบบในหลากหลายประการ สาเหตุของความแตกต่างเหล่านี้ส่วนสำคัญมาจากสภาพบริบททางนิเวศที่แตกต่างกัน นิเวศพิพิธภัณฑ์ชุมชนบ้านยายม่อมอาจกล่าวได้ว่าเป็นกรณีตัวอย่างแรกๆ ของบริบทนิเวศวัฒนธรรมแบบชุมชนมุสลิมที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ย่อย (แขกจาม) และพยายามออกแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์ให้สอดคล้องกับมรดกทางนิเวศของตน ความแตกต่างทางบริบทนี้ส่งผลตามต่อความแตกต่างในด้านอื่นๆ ทั้งสภาพปัญหาความท้าทายของพื้นที่ เป้าหมายในการใช้นิเวศพิพิธภัณฑ์ในการแก้ปัญหา การกำหนดพื้นที่จัดแสดง และสิ่งที่นำเสนอ นอกจากนี้ปัจจัยที่กล่าวมาแล้ว อีกหนึ่งที่มาของเอกลักษณ์นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อมคือบทบาทของชุมชน และผู้นำทางศาสนาในกระบวนการขับเคลื่อนนิเวศพิพิธภัณฑ์ ขณะที่นิเวศพิพิธภัณฑ์ที่อื่นๆ ภาครัฐมักเป็นผู้มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อน

ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้ เป็นภาพสะท้อนย้อนกลับให้เห็นข้อจำกัดบางประการของรูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์ที่เคยมีการศึกษาในต่างประเทศ ได้แก่

ประการที่ 1 ความขัดแย้งในเป้าหมายของการอนุรักษ์และพัฒนา กล่าวคือ ในด้านหนึ่งนิเวศพิพิธภัณฑ์มีบทบาทตอบสนองนโยบายภาครัฐในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจท้องถิ่น จึงจัดหาทั้งเงินทุนและผู้เชี่ยวชาญมาฝึก

อบรมทรัพยากรมนุษย์ ให้เกิดการแข่งขันผลิตสินค้าและบริการที่ตอบสนองผู้บริโภค แต่ในขณะเดียวกันอาจส่งผลทำให้คนในท้องถิ่นขาดความตระหนักถึงการสงวนรักษาคุณค่าของมรดกท้องถิ่น ดังเช่นกรณีศึกษา นิเวศพิพิธภัณฑ์อาซาน (Asan Live Eco-museum) ของญี่ปุ่น เป็นต้น (Han, J.H, 2009 : 41)

ประการที่ 2 ความขัดแย้งเชิงอัตลักษณ์ระหว่างท้องถิ่น ชาติ และศาสนา กล่าวคือ ในด้านหนึ่งนิเวศพิพิธภัณฑ์ต้นแบบในยุโรป มีบทบาทสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในกลุ่มประเทศที่มีรากวัฒนธรรมเดียวกัน ดังเช่น กรณีศึกษานิเวศพิพิธภัณฑ์ฟลอดเดน (Flodden Eco-museum) ของอังกฤษ (Yun, et al, 2016 : 188-208) ขณะเดียวกัน เมื่อมีการทดลองนำรูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์ดังกล่าวมาใช้กับประเทศที่เคยผ่านการตกเป็นอาณานิคม เช่น กรณีศึกษานิเวศพิพิธภัณฑ์ชอลอัม (Cheol-um Eco-museum) ในเมืองแทแบค (Taebaek) ของเกาหลีใต้ (Han, J.H, 2009 : 42-43) บทบาทของนิเวศพิพิธภัณฑ์กลับกลายเป็นเครื่องทำลายคุณค่าของพื้นที่ประวัติศาสตร์ จากที่กล่าวมาเห็นได้ชัดว่าการขับเคลื่อนนิเวศพิพิธภัณฑ์โดยรัฐมักจะมียึดโยงกับแนวคิดเรื่องชาติเป็นสำคัญ ซึ่งอาจส่งผลตามต่อการกดทับอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ทั้งทางวัฒนธรรม และศาสนา

ประการที่ 3 ความขัดแย้งด้านบทบาทของตัวแสดงในกระบวนการบริหารจัดการนิเวศพิพิธภัณฑ์

ในด้านหนึ่ง นิเวศพิพิธภัณฑน์มีบทบาทช่วยเสริมสร้างพลังให้คนในชุมชนมีสิทธิเท่าเทียมในการจัดการเรียนรู้ การนำทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างคุณค่าเชิงเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดการรับรู้อัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว อีกด้านหนึ่ง นิเวศพิพิธภัณฑน์กลับเป็นเครื่องมือทางการเมือง ที่ภาครัฐใช้เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกและหน้าที่พลเมืองแก่ชนกลุ่มน้อย เช่น กรณีศึกษานิเวศพิพิธภัณฑน์กู่โจว (Guizhou Eco-museum) ของจีน ผลปรากฏว่าสามารถทำให้เศรษฐกิจในพื้นที่เติบโตอย่างรวดเร็ว แต่รายได้ส่วนใหญ่ตกเป็นของรัฐบาลกลาง ในขณะที่เจ้าของวัฒนธรรมถูกกีดกันสิทธิในการแต่งกาย หรือใช้ชีวิตทันสมัยเหมือนคนทั่วไป เพราะอยู่ภายใต้นโยบายท่องเที่ยวเมืองอนุรักษ์ ทำให้เกิดการผลิตซ้ำความเหลื่อมล้ำในสถานภาพอำนาจของตัวแสดงที่ยังต้องพึ่งพาระบบรัฐอุปถัมภ์ และไม่สามารถลดความเหลื่อมล้ำเพศ ชนชั้น และชาติพันธุ์ (Su,D.H,2008 : 29-39)

หากเปรียบเทียบกับรูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑน์ที่มีอยู่เดิม อาจกล่าวได้ว่านิเวศพิพิธภัณฑน์บ้านยายม่อม เป็นนิเวศพิพิธภัณฑน์รูปแบบใหม่ที่ก้าวข้ามข้อจำกัดเดิมของนิเวศพิพิธภัณฑน์ 4 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 สามารถก้าวข้ามความท้าทายด้านปัญหาสุขภาพ เพราะชุมชนได้ร่วมกันรื้อฟื้นคุณค่าของทรัพยากรนิเวศและภูมิปัญญาธรรมชาติบำบัด โดยชุมชนมีบทบาทนำในการออกแบบกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาสุขภาพเป็นหลัก ทำให้ก้าวข้ามข้อจำกัดเรื่องชาติ เพราะไม่ได้ให้ความสำคัญเรื่องการจัดแสดงวัตถุที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

ประการที่ 2 สามารถก้าวข้ามอคติทางวัฒนธรรม เพราะในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวมิได้จำกัดเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวมุสลิมเท่านั้น หากแต่มีเป้าหมายเปิดกว้างให้กลุ่มนักท่องเที่ยวต่างศาสนาได้เข้ามาเรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับข้อปฏิบัติในการดำรงชีวิตในสังคมมุสลิมจากกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ เช่น การให้นักท่องเที่ยวลองสวมใส่ผ้าคลุมฮิญาบ เป็นต้น

ประการที่ 3 สามารถก้าวข้ามความท้าทายด้านปัญหาเศรษฐกิจ เพราะคนในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มสตรีผู้สูงอายุ และเด็ก ได้ร่วมกันฟื้นฟูภูมิปัญญาธรรมชาติบำบัดและนำทรัพยากรนิเวศในท้องถิ่นมาพัฒนาต่อยอดเป็นสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ทำให้มีอาชีพเสริมจากการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในขณะเดียวกัน ก็ไม่ละเลย

ที่จะปลูกฝังจิตสำนึกร่วมกันในการทดแทนฐานทรัพยากรที่นำออกไปใช้กลับสู่แหล่งกำเนิด ซึ่งนับว่าเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานราก

ประการที่ 4 สามารถก้าวข้ามข้อจำกัดเรื่องเวลา เพราะคนในชุมชนไม่ยึดติดกับการอนุรักษ์โบราณวัตถุหรือโบราณสถานที่สะท้อนเพียงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ หากแต่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาตนเองโดยนำข้อปฏิบัติและนำคำสอนของศาสนานบีมุฮัมมัด มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบันซึ่งสอดคล้องกับกระแสนิยมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะต่อวงวิชาการด้านนิเวศพิพิธภัณฑน์ กรณีศึกษาชุมชนบ้านยายม่อมสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพในการใช้แนวคิดนิเวศพิพิธภัณฑน์ในรูปแบบใหม่ และท่ามกลางบริบทที่แตกต่างกันออกไป ในกรณีนี้จะเห็นได้ว่าแทนที่นิเวศพิพิธภัณฑน์จะมุ่งตอบโจทย์วัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์อาคารสถานที่ แต่กลับใช้จุดแข็งสำคัญของพื้นที่นั้นคือองค์ความรู้ด้านการรักษาสุขภาพ ที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเฉพาะถิ่นนั้นคือทรายดำ มาเป็นจุดตั้งต้นของการขับเคลื่อนนิเวศพิพิธภัณฑน์ ท่ามกลางข้อจำกัดทางสังคมและศาสนา

2. ข้อเสนอแนะต่อวงวิชาการด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในประเทศไทยที่ผ่านมา ยังคงจำกัดการศึกษาเฉพาะเรื่องพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว และการประเมินด้านความพร้อมของผู้ประกอบการในโรงพยาบาลเอกชนเป็นสำคัญ ควรพัฒนางานวิจัยที่บูรณาการกับศาสตร์สาขาอื่นๆ เพื่อเพิ่มศักยภาพการแข่งขันให้ผู้ประกอบการรายย่อยในชุมชน

3. ข้อเสนอแนะต่อชุมชนบ้านยายม่อม กระบวนการก่อตั้งนิเวศพิพิธภัณฑน์บ้านยายม่อมแสดงให้เห็นความพยายามของชาวมุสลิมที่ออกมาเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขปัญหาสุขภาพ แต่ในอนาคตควรมีการสร้างร่วมมือกับเทศบาล โรงงาน โรงพยาบาล และชุมชนมุสลิมที่อยู่ใกล้เคียงเพิ่มมากขึ้น

4. ข้อเสนอแนะต่อชุมชนท้องถิ่นอื่นๆ ที่ผ่านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในชุมชนมุสลิมยังขาดการนำเอาองค์ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรนิเวศซึ่งอยู่ในคำสอนของศาสนานบีมุฮัมมัด มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ชุมชนควรกำหนดข้อปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อป้องกัน

ผลกระทบจากการท่องเที่ยว และต้องออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่สามารถใช้ทรัพยากรอย่างหมุนเวียน

5. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ภาครัฐควรส่งเสริมนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบเชื่อมโยงพื้นที่ ระหว่างการรักษาทางการแพทย์ในโรงพยาบาลกับการใช้พื้นที่ชุมชนเป็นสถานที่พักผ่อนด้วยการทำธรรมชาติบำบัด

6. ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา งานวิจัยนี้แม้ว่าจะแสดงให้เห็นถึงบทบาทของชุมชนที่กำหนดแนวทาง

พัฒนาของนิเวศพิพิธภัณฑ์ แต่ยังคงขาดการศึกษาแนวทางการบูรณาการความร่วมมือในระยะยาวระหว่างชุมชน และหน่วยงานภาครัฐในหลากหลายระดับ ที่ผ่านมาชุมชนกับภาครัฐยังคงค่อนข้างมีมุมมองที่แตกต่างกันอย่างมากระหว่างกัน ดังเช่น ภาครัฐมองการอนุรักษ์ในแง่ของการจำกัดสิทธิชุมชนในการใช้ประโยชน์ทรัพยากร แต่ชุมชนมองในประเด็นเรื่องสิทธิของชุมชน และการนำเอาทรัพยากรมาต่อยอดในการพัฒนาเป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2558). ททท.รुकตลาดมุสลิมเปิดตัวโครงการ Muslim Friendly Destination. สืบค้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2559, จาก <http://www.tatnewsthai.org/>
- จาระไน ไชยโยธา. (2557,กรกฎาคม-ธันวาคม). การจัดการพิพิธภัณฑ์เฉพาะทาง:กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์ล้านของเล่นกรีกยูเนียน์. วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ, (16)1: 16-30.
- นิศิรา กายราศ. (2557). นิเวศพิพิธภัณฑ์โดยชุมชน: แนวคิดใหม่เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. นครปฐม: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- นิศิรา กายราศ. (2559). รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน:กรณีศึกษา ชุมชนตำบลบ้านช้างทูน อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด. ปริญญาโท ศศ.ด. (ศิลปวัฒนธรรมวิจัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นิศิรา กายราศ. (2560, มกราคม-เมษายน). การพัฒนารูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนตำบลบ้านช้างทูน อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด. วารสารวิจัยมสส. (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 13(1): 133-150.
- นิศิรา กายราศ. (2560).รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยชุมชนมุสลิม:กรณีศึกษา ชุมชนบ้านยายม่อม อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.
- ณรงค์ เจ๊ะเซ็น.10 มิถุนายน 2559. สัมภาษณ์.
- พรพฐู รูปจำลอง. (2552). กรอบนโยบายเชิงยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ. วิทยานิพนธ์ ร.ป.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์). กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- มารีนี วิริญโท. 10 มิถุนายน 2559. สัมภาษณ์.
- ศอลาส ซัยฟูตติน อับดุลฮักก. (2552). ศาสตร์การแพทย์ของท่านบีมุฮัมมัด. แปลโดยมุสตอฟามานะ. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสืออิสลาม.
- Alpha, O.K, (1985, December) Eco-museums for the Sahel: a programme. *International Museum*, 37(4): 33-37.
- Boylan, P. (1992, August). Eco-museums and the New Museology-Some Definitions. *Museum Journal*. 92(4): 29-30.
- Davis, P.(2011). *Eco-museums : A Sense of Place*. 2th.ed. London:Continuum.
- Han, J.H.(2009). *A Study on preservation of regional Inheritances and Utilization Method Based on the Concept of Eco-museum-Focusing on Cheonan*. Department of Architectural Engineering, Chungcheongnam-do: Korea University of Technology and Education.

Kim, H.J. (2008). **Eco-museum Ki-Hang: Ma-Un Run Bomulro Ka-Duk Cha Itta**. Seoul: Arekae Press.

Su, Donghai. (2008, May). The Concept of Eco-museum and Its Practice in China. **Museum International** (60): 29-39.

Yun,W.K, et al.(2016). **Nongchonkwa Eco-museum**. Seoul: Daewonsa Press.